כיכרות מייסדים

במחוזות תל אביב והמרכז

כיכר באבן יהודה

ציור: אסתר טל

אבני מורשת

תחקיר וכתיבה

פרופ' אליהו שטרן

[06/2026]

אתרי הנצחה עירוניים למייסדים במחוזות המרכז ותל אביב

אתר הנצחה הוא מקום המיועד להנציח אירוע או קבוצת אנשים. אתרים אלה כוללים בדרך כלל אחד או יותר מהרְכיבים הבאים: אנדרטה, מרכז מידע, מוזיאון, שדרה או גן ציבורי, כיכר מקומית-עירונית, רחוב, רחבה לעריכת טקסים ועוד סממנים הקשורים למושא ההנצחה. מיקום אתר ההנצחה תלוי במושא ההנצחה. הנצחת מאורעות מתקיימת בדרך כלל במקום בו התרחש האירוע, והנצחת קבוצות אנשים מתקיימת בדרך כלל במקום הקשור אליהם.

כיכר מייסדי כפר גנים,
2012
צילום: דר' אבישי טייכר

אחד ממושאי ההנצחה המהווים חלק ממורשתו של מקום, הם מייסדיו. סקירת כל היישובים העירוניים במחוזות תל אביב והמרכז מגלים כי הנצחת מייסדי היישובים כוללת שלושה אופני הנצחה, או שילוב שלהם: כיכר מייסדים, גן מייסדים, ו/או רחוב מייסדים. מידע זה מוצג בלוח ובמפה שבהמשך. מסתבר כי 14 יישובים עירוניים (שש ערים ושבע מועצות מקומיות) במרחב שני המחוזות, כלל לא הנציחו את המייסדים.

מתוך כלל אופני ההנצחה, **כיכרות מייסדים** הם הרְכיב הנפוץ ביותר. מרבית הכיכרות נבנו, או במקום בו היה אירוע שקשור בהקמת היישוב, או במקום שהיה קשור במישרין אל מייסדיו. לפיכך, הכתבה הנוכחית מתרכזת בכיכרות המייסדים בלבד ולא באופני ההנצחה האחרים. היא מתארת את האירועים, או ההקשרים, שהתרחשו במקום בו הוקמה הכיכר בעבר, ומציגה את הכיכר עצמה כפי שהיא נראית כיום. הכיכרות תוצגנה בסדר הכרונולוגי של הקמת היישובים אותם הקימו המייסדים. היישובים וסדר הצגתם הכרונולוגי מוצגים במפה המצורפת בהמשך.

גן המייסדים, חדרה מקור: ריזו אפרתי

רחוב המייסדים, מזכרת בתיה ציור: עינב לורי

מגזין מורשת ארץ

אתרי הנצחה עירוניים למייסדים בתל אביב ובמחוזות המרכז

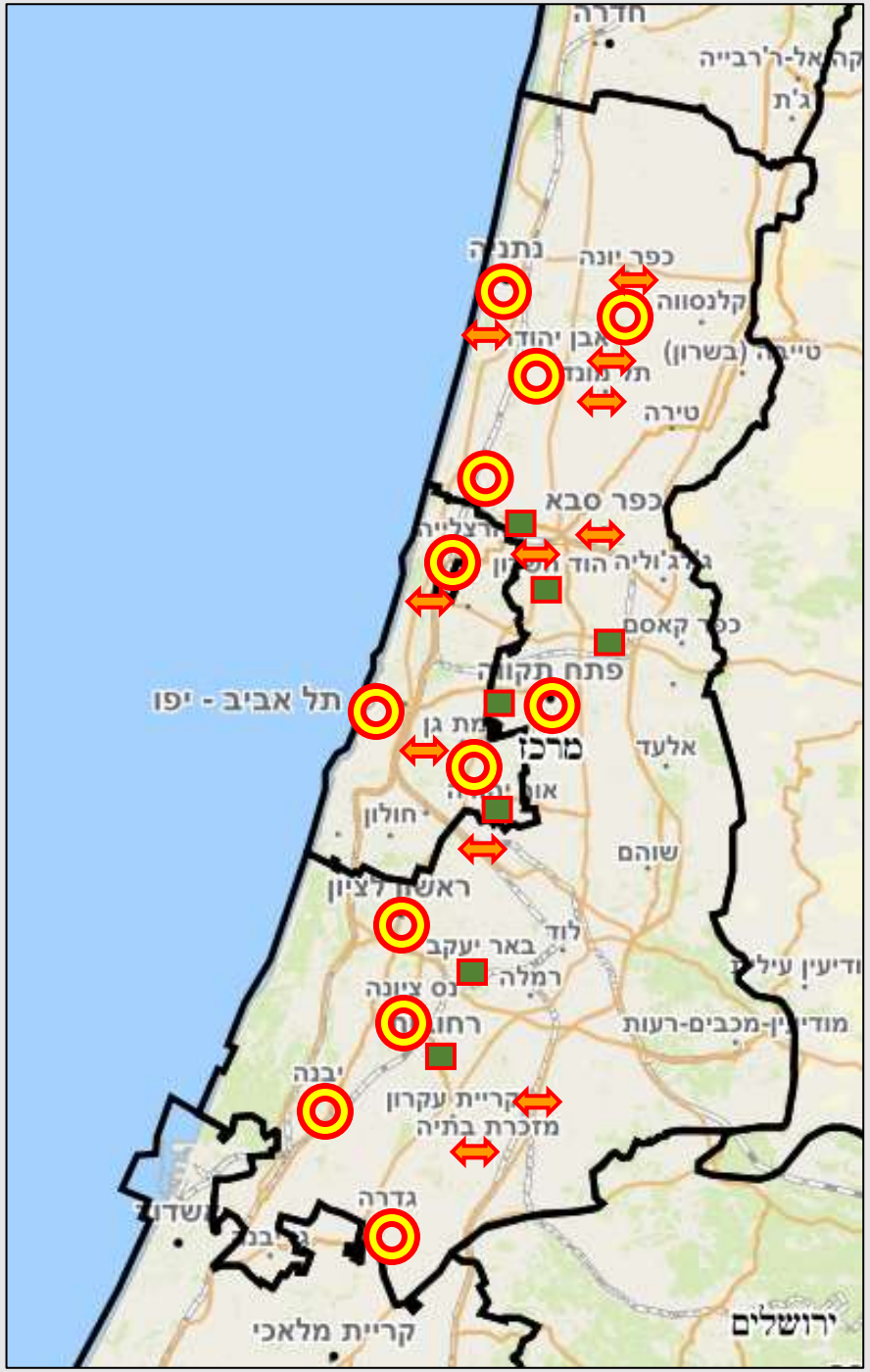

עיר / מועצה מקומית	כיכר מייסדים ◎	גן/פארק מייסדים ■	רחוב/שדרת מייסדים ↔
תל אביב			
פתח תקוה			
ראשון לציון			
הרצליה			
רמת השרון			
בני ברק			
רמת גן			
גבעתיים			
בת ים			
חולון			
יהוד			
נס ציונה			
רחובות			
סביון			
אור יהודה			
גבעת שמואל			
ראש העין			
כפר סבא			
רעננה			
קריית אונו			
רמלה			
לוד			
נתניה			
מודיעין-מכבים-רעות			
יבנה			
גני תקוה			
אלעד			
כפר יונה			
באר יעקב			
הוד השרון			
אבן יהודה			
בני עי"ש			
גדרה			
גני תקוה			
זמר			
כוכב יאיר-צור יגאל			
מזכרת בתיה			
פרדסיה			
קדימה-צורן			
קריית עקרון			
שוהם			
תל מונד			
אליכין			
כפר שמריהו			

ביכורות המייסדים בתל אביב ובמחוזות המרכז בסדר הכרונולוגי של הקמת היישובים

1 – פתח תקוה, 1878
2 – ראשון לציון, 1882
3 – נס ציונה, 1883
4 – תל אביב, 1909
5 – הרצליה, 1924
6 – כפר הדר (הוד השרון), 1924
7 – נתניה, 1929
8 – אבן יהודה, 1932
9 – קריית אונו, 1939
10 – יבנה, 1949
11 – קדימה-צורן, 1993

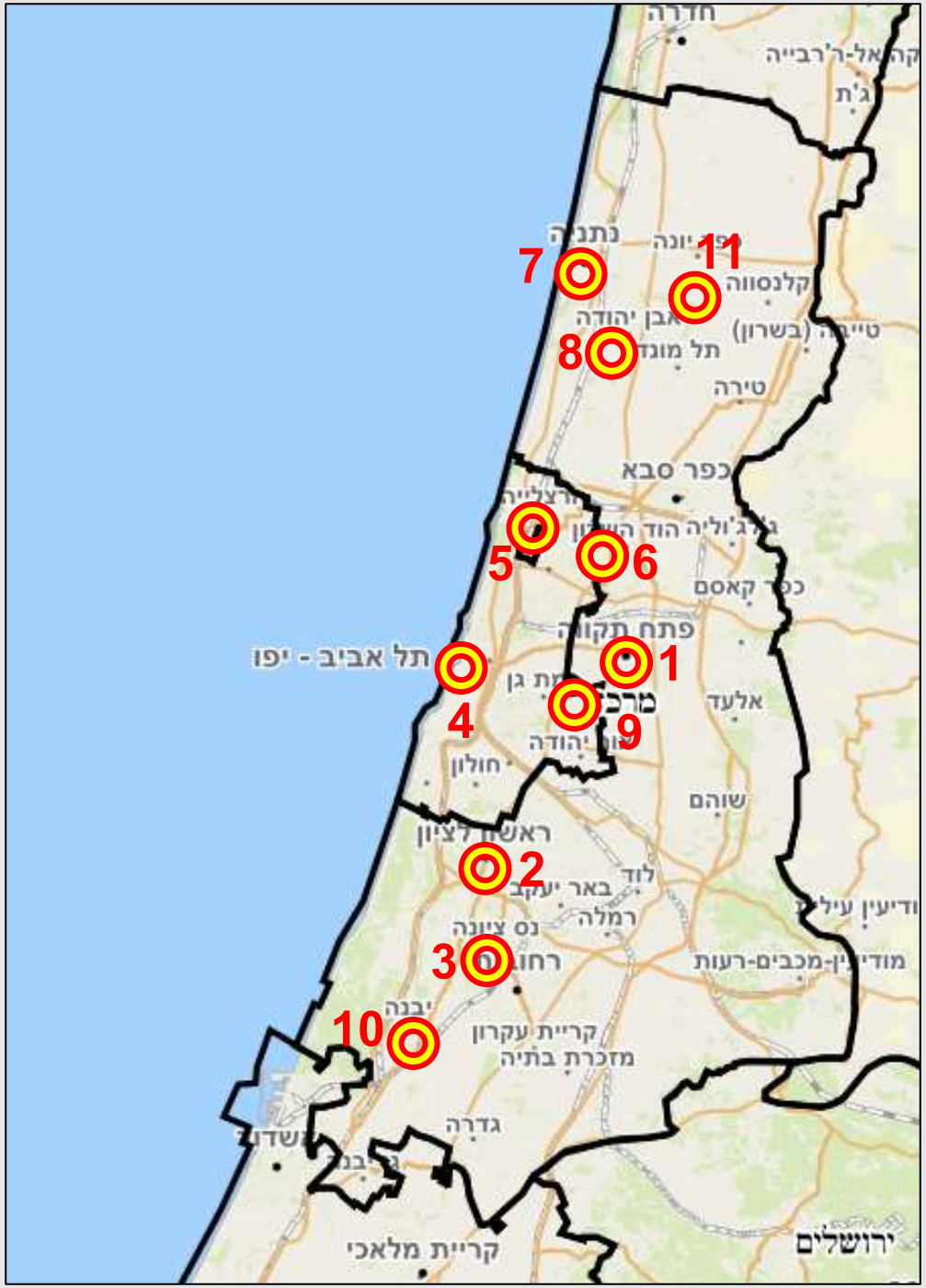

כיכר המייסדים של פתח תקוה

לאחר שנרכשו בשנת 1878 3,400 דונם מאדמות הכפר הערבי מלאבס והוחלט על התיישבות במקום, הצורך הראשון היה למצוא בשטח הנרכש מים על מנת שתתאפשר התיישבות וחריש ראשון של הקרקע לאחר הגשמים הראשונים.
לפיכך בקיץ של אותה שנה נרתם **יהודה ראב**, ממייסדי המקום, וחפר באר בעומק של 24 מטרים. הבאר שימשה את המתיישבים וכן את תושבי הכפרים הערביים הסמוכים שכינו אותה "ביר-שוע" (ע"ש **יהושע שטמפפר**, מהמתיישבים הראשונים במושבה). הבאר נחפרה בלב אזור ההתיישבות וסביבה נבנו באותה תקופה גורן, בית משאבות ושוקת להשקיית בעלי החיים.

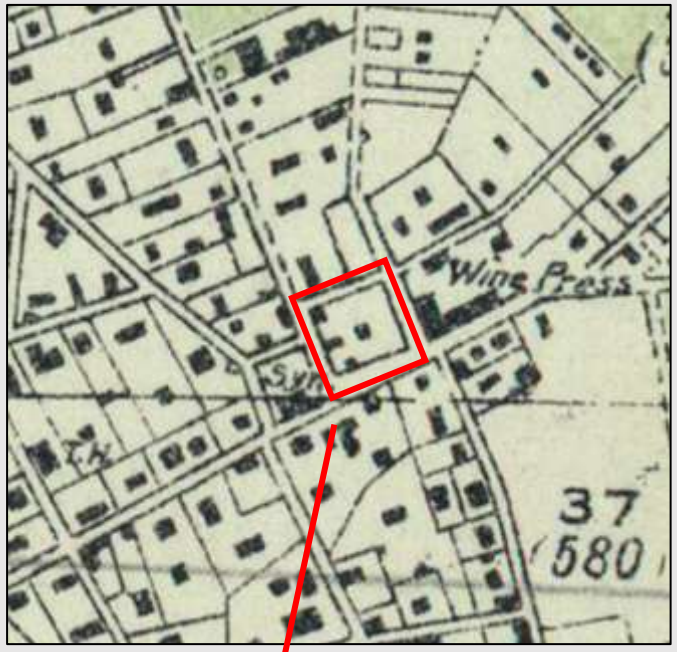

כיכר המייסדים, 1928

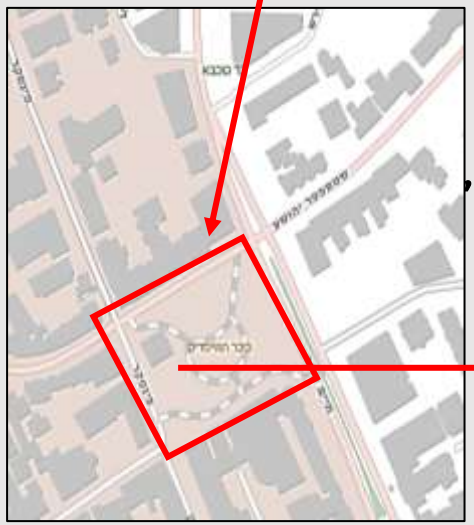

ציור של הבאר הראשונה בכיכר המייסדים, 2021

צילום: ישראל פרקר

כיכר המייסדים, 2025

ציור הבאר מתוך בול (המוצג בהמשך)

יהודה ראב (1948-1858)

בשנת 1887 **הקים הברון רוטשילד** גלגל "אנטיליה" מעל הבאר ולידה בית באר. כשלוש שנים מאוחר יותר הקימו פקידי הברון סביב הבאר את "גן המושבה". במהלך השנים הגן שינה את ייעודו מספר פעמים ובמלאת למושבה שישים שנה, 1938, הוא שופץ וקיבל שם חדש – "גן המייסדים", לכבודם של מייסדי המושבה. הגן שימש במקום כינוס והתארגנות ומאוחר יותר שימש גם במקום בילוי. כאן שרו ורקדו מדי ערב בני המושבה. בגן הצעירים והצעירות נפגשו לקול צלילי תזמורת "כינור-ציון" שנקראה לאחר מכן גם "תזמורת מכבי אבשלום".

בול הבאר הראשונה של פתח תקווה

מעצב: אוטה וליש

גן המייסדים, 1938

צילום: בן נעם ניסן

אנשים מבלים מול ביתן התזמורת "כינור ציון" בגן המייסדים, סוף שנות ה-1930

צילום: בן נעם ניסן

בתחילת שנת 1958 החלה הריסת גן המייסדים והקמת כיכר במקומה. העבודות גרמו לקטיעת הרחובות חובבי ציון ופינסקר והפסקת התחבורה בהם. מאז הקמתה שופצה הכיכר בשנות ה-1960, ב-1991 ולאחרונה ב-2007. הכיכר כללה מספר רְכיבים ובהם מזרקה שהוקמה על אתר הבאר הראשונה של המושבה.

המזרקה בכיכר המייסדים (במקום בו הייתה הבאר הראשונה),
2015
מקור: מעלה היצירה

הכיכר נבנתה בשני מפלסים: חלק מוגבה בו נשתל דשא וחלק מרוצף במפלס הרחוב. שטח הכיכר שישה דונם והיא כוללת מספר מרכיבים האמורים להזכיר את ההיסטוריה של המושבה. הכיכר כוללת את המזרקה במקום שהייתה הבאר, חמישה לוחות שיש לזיכרון המייסדים עם תמונותיהם וסיפורם, ביתן מקורה על עמודים המהווה זיכרון לביתן התזמורת "כינור ציון", פסל מתכת ואבן לציון החריש הראשון שבוצע בדצמבר 1878 בשטח הכיכר הנוכחית, פסל לציון התזמורת שפעלה בכיכר ופסל "הרחם". המשמש מוקד ויזואלי בכיכר המחודשת המשלבת היסטוריה מקומית עם עיצוב עירוני מודרני.

כיכר המייסדים, 2023 צילום: ברוך ניב

פסל החריש הראשון בכיכר המייסדים, 2022
צילום: אלי שטרן

"שחזור" ביתן התזמורת בכיכר המייסדים, 2016
צילום: מיכלי גולן

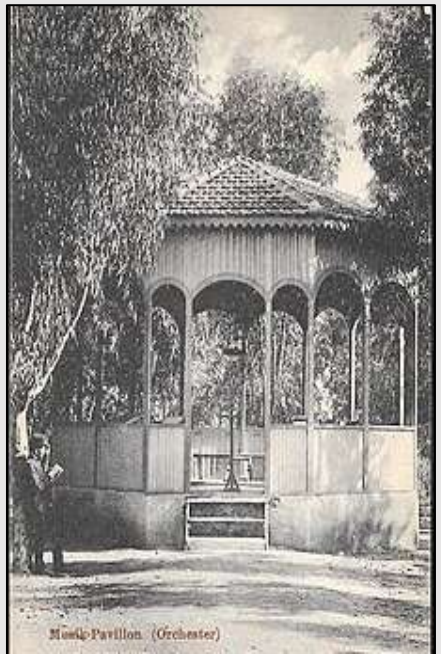

ביתן התזמורת בכיכר המייסדים, שנות 1920

כיכר המייסדים של ראשון לציון

בחודש אב שנת תרמ"ב (1882) הגיעה שיירה קטנה של עגלות וגמלים אל גבעת קוצים שהייתה מרכז נחלה, אותה רכשו חברי "ועד חלוצי יסוד המעלה", מדרום לכפר הערבי 'בית דג'אן'. אלה היו שבע עשרה משפחות המייסדים שהגיעו מיפו. עד מהרה הקימו אוהלים וצריפים ראשונים והחלו בהכשרת הקרקע לחקלאות. ממקום זה החלה לצמוח ולהתפתח המושבה ראשון-לציון.

בראש השביל העולה אל הגבעה הוקם בית הכנסת ומצדדיו הוקמו בית רפואות, צריף דואר, פעמון המושבה, תחנת דיליז'אנס (עגלת נוסעים) ובית הספר העברי הראשון בעולם. במלאות למושבה שלוש שנים (ט"ו באב תרמ"ה, 27 ביולי 1885) הונף לראשונה בעולם דגל ישראל, דגל כחול לבן עם מגן דוד. שטח החגיגה שלפני בית הכנסת, בו הונף הדגל, הפך והוכר לימים ככיכר המייסדים.

בית הכנסת ולפניו חוגגים את הנפת דגל ישראל בשטח שהפך לכיכר המייסדים, 1885
מקור: מוזיאון ראשון לציון

בית הכנסת הגדול ולפניו כיכר המייסדים, אמצע שנות ה-1990
מקור: מוזיאון ראשון לציון

כיכר המייסדים על מפה משנות ה-1930

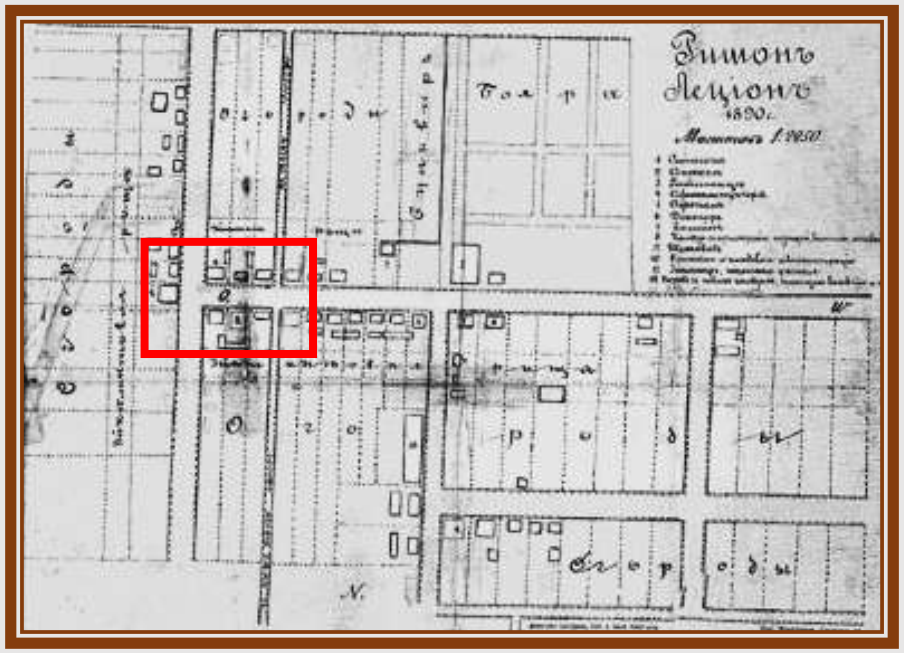

ראשון לציון וכיכר המייסדים
מקור: Ynet, 2005

בית הכנסת שהוקם בראש הגבעה סימן את הדופן המזרחית של כיכר המייסדים. סביב בית הכנסת נארג מערך חייהם של אזרחי ראשון לציון, מילדותם ועד זקנתם. גן הילדים שכן בראשיתו בקומת הקרקע של בית הכנסת. בערבי שבתות נהגו בני הנוער להתאסף ולבלות על מדרגות הבית וגם טיולי מוצאי השבת נערכו תמיד מבניין בית הכנסת ועד אליו, לאורך הרחוב הראשי (כיום רחוב רוטשילד). בית הכנסת היווה יסוד חשוב בעיצוב הווי חיי המושבה ובליבוד החיים בה. גם כיום, כיכר המייסדים מהווה את לב העיר ולצידה כל אתרי ההתיישבות של המושבה.

בית הכנסת ולפניו כיכר המייסדים, ראשית שנות ה-1900
מקור: מוזיאון ראשון לציון

בית הכנסת וכיכר המייסדים, 2019
מקור: גוגל

השלט של כיכר המייסדים, 2017
צילום: אנדרו קורביקו

כיכרות המייסדים של נס ציונה

לנס ציונה שתי כיכרות מייסדים. הראשונה שבהן ניצבת ברחוב ביל"ו פינת עמק השושנים ובטבורה בריכה ומזרקה. זו היא כיכר המייסדים של נס ציונה שנבנתה על אדמתו של **ראובן לרר**, ממייסדיה של המושבה. ראובן היה ראשון הדבוראים בארץ ישראל, בעליה של אחוזה חקלאית ליד אודסה שהחליף אותה עם פרדס בבעלות הטמפלר **רייסלר** בוואדי חנין עליה הוקמה לימים נס ציונה. לאחוזה החקלאית שהקים בוואדי חנין בשנת 1883 קרא על שמו, "נחלת ראובן". האחוזה הייתה אחד משלושה גרעיני התיישבות שהתמזגו ויצרו את המושבה נס ציונה. ראובן עסק בצורכי ציבור וייסד את בית הכנסת של המושבה.

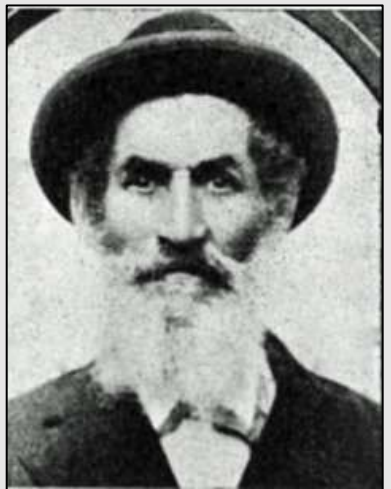

ראובן לרר
(1917-1832)

פסלם של ראובן ורעייתו פייגה באתר החי'אן המשופץ בוואדי חנין בו הקים את ביתו
צילום: דודי בורוכוב

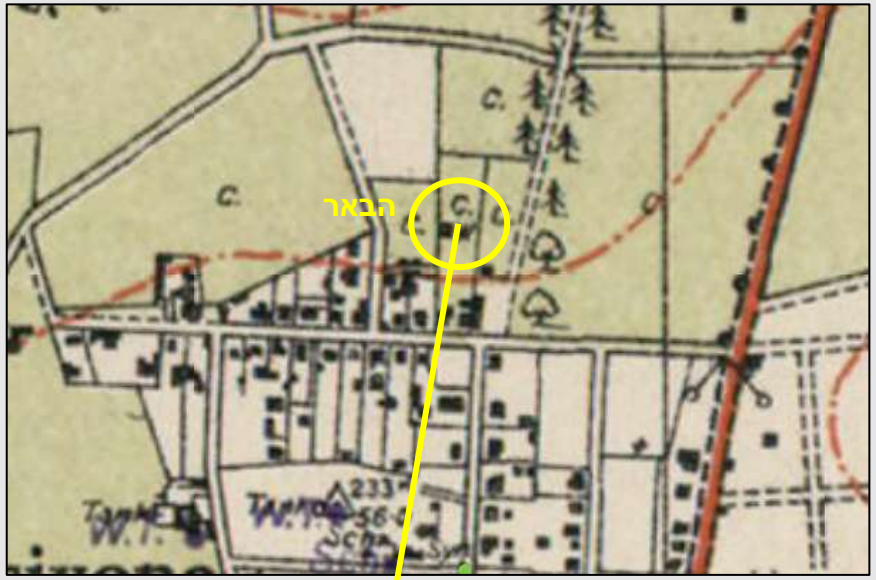

למעלה: מיקום הבאר בשנות-1930 עליה הוקמה לימים כיכר המייסדים,
למטה: כיכר המייסדים 2025 ובמרכזה בריכה ומזרקה

כיכר המייסדים לזכרם של **פייגה וראובן** לרר הוקמה כאות הוקרה והערכה לפועלם, נחישותם ועוז רוחם של ראשוני המתיישבים בוואדי חנין.
הכיכר והמזרקה שבטבורה, ניצבות במקום בו הייתה בעת עלייתו של לרר על הקרקע אחת הבארות שנחפרה לפני מאות שנים ושימשה לזמן מה את אחד השייח'ים המקומיים. מבאר זו נשאו ראשוני נס ציונה שהתגוררו ברחובות הסמוכים מים בכדים ובפחים לצורכי ביתם. הבאר שופצה מאוחר יותר ע"י הפרדסן **רטנר** שעשה בה שימוש להשקיית פרדסו.

הכיכר משמשת אתר הנצחה למייסדיה של נס ציונה, בשל מרכזיותו של המקום בהיסטוריה של המושבה, שצמחה והתפתחה מנחלה משפחתית לעיר משגשגת בישראל, וכציון למעשה הייחוד שבייסוד "נחלת ראובן".

צילום: אלי זבולוני

כיכר המייסדים היא תחנה במסלול המורשת ("מסלול הדגל") של העיר

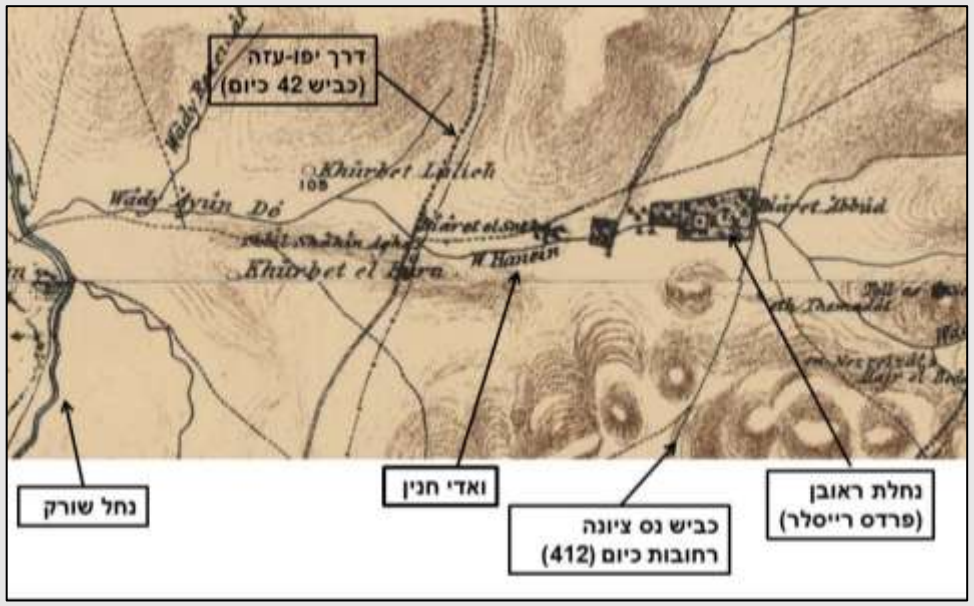

אזור ואדי חנין במפת ה-PEF ששורטטה ב-1880.
במפה ניכרים היטב החאן, הפרדס והבאר, שהיו בבעלותו של רייסלר ועברו לידי ראובן לרר. במרכז המפה השם ואדי חנין

כיכר המייסדים עם הבריכה והמזרקה, 2020
צילום: אלי זבולוני

כיכר המייסדים השנייה המצויה בתחום המוניציפאלי של נס ציונה, היא כיכר המייסדים שהוקמה לאחרונה בשכונת טירת שלום.

שכונת (לשעבר, מושב) טירת שלום

בשנת 1927 הגיעו 22 משפחות חלוצות שעלו ארצה מתימן לגבעה הנמצאת בקילומטר מדרום מערב למושבה דאז, נס ציונה. משפחות אלה ייסדו במקום מושב, "טירת שלום", על שמו של גדול משורריה היהודים של תימן, **שלום שבזי**. המושב נבנה על אדמות הקרן הקיימת בסיוע המרכז החקלאי של ההסתדרות וקרן היסוד. בשנת 1959 הפך המושב לשכונה חקלאית בתחומה של נס ציונה ולאחר מכן הפך לאחת משכונותיה.

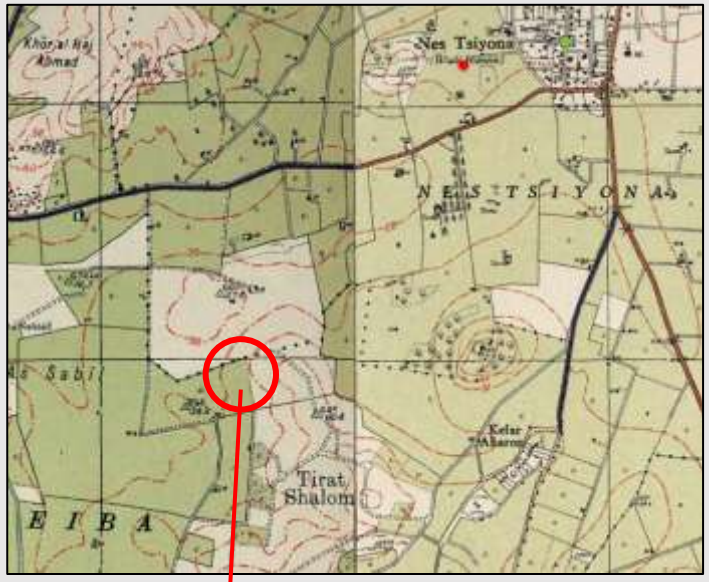

למעלה: הגבעה עליה הוקם מושב טירת שלום בראשית שנת 1930 והמיקום העתידי של כיכר המייסדים, למטה: שכונת טירת שלום, נס ציונה וכיכר מייסדיה, 2025

שלט הנצחה להקמת היישוב

הרב שלום שבזי (1696-1619)

בחודש יוני 2025 התכנסו עשרות משפחות, וותיקי השכונה, לטקס חנוכת כיכר המייסדים, הכיכר המרכזית בכניסה לשכונה, על צומת הרחובות אבנר בן יהודה ומונטיפיורי. כיכר המייסדים נקראת על שמן של 22 המשפחות החלוצות שעלו בשנת 1927 והקימו את המושב.

בטקס אמר ראש העירייה **שמואל בוקסר**:

"כיכר המייסדים היא הרבה מעבר לאבן דרך פיזית בשכונה – היא סמל חי לנחישות, לאמונה ולרוח החלוצית של אותם גברים ונשים שעלו ארצה, הקימו כאן בית, ובנו קהילה למופת. הערכים שהם הנחילו: שותפות, התמדה, שמירה על המסורת וחזון לעתיד – ממשיכים ללוות אותנו עד היום. אנו מחויבים לשמר את זכרם, לספר את סיפורם, ולהנחיל את מורשתם גם לדורות הבאים"

חנוכת כיכר המייסדים בטירת שלום, יוני 2025

מקור: פורטל נס ציונה

על שלט ההנצחה נכתב:

"בתרפ"ז רשמו חזונם עשרים ושתיים משפחות. בתר"צ קבעו מזוזות במשקופי הבתים. כוח אמונתם מורשתם איתנו תמיד לדורות. נשמור לעד שבועת משפחות המייסדים."

כיכר המייסדים של תל אביב-יפו

ב-11 באפריל 1909 נערכה על דיונות החול, שיושרו והפכו לימים לשדרות רוטשילד בתל אביב, הגרלת מגרשים של 66 משפחות שהקימו את שכונת "אחוזת בית", הגרעין הראשון של תל אביב.
ההגרלה כונתה "הגרלת הצדפים" והיא התקיימה בסמוך לאתר בו הוקם בהמשך ביתו ההיסטורי של ראש העירייה הראשון, **מאיר דיזינגוף**.
מיקום זה מסמל את נקודת ההתחלה של העיר העברית הראשונה.

צילום: אברהם סוסקין

טקס הגרלת המגרשים של אחוזת בית, אפריל 1909

מיקום טקס הגרלת המגרשים של אחוזת בית, בו הוקמה כיכר המייסדים (כיום, 2026)

בשנת 1949, במלאת 40 שנה לייסודה של אחוזת בית, הוחלט להקים אנדרטה שתנציח את מייסדיה. המקום שנבחר להצבתה היה שדרות רוטשילד מול ביתו של מאיר דיזנגוף (בו שכן אז מוזיאון תל אביב), בסמוך למקום בו נערכה הגרלת המגרשים הראשונה, ושעליו קם מכון המים ובית הוועד הראשון.

טקס חנוכת אנדרטת המייסדים, מרץ 1951

בעיריית תל אביב הוחלט לקיים את טקס חנוכת האנדרטה ביום הולדתו ה-90 של ראש העירייה **מאיר דיזינגוף**, בפורים 1951.
בטקס נכחו הנשארים מבין המייסדים וקרובי משפחתם.

הצד המזרחי של אנדרטת המייסדים
מקור: פרויקט תל אביב

הצד המערבי של אנדרטת המייסדים
מקור: פרויקט תל אביב

בצידה האחד של האנדרטה נחקקו שמות המייסדים, ומצידה השני יצוק תבליט, המתאר שלושה שלבים בהתפתחותה של תל אביב: בחלקו התחתון מתואר יישור החולות לקראת הקמת השכונה, מעליו – השכונה בשנותיה הראשונות כשמימין נראה בית דיזנגוף במראהו המקורי (לפני שעבר שינוי בהתאם לסגנון הבינלאומי), במרכז – בניין גימנסיה הרצליה ומשמאל – מכון המים ובית הוועד הראשון.
בחלקו העליון של התבליט מתוארת תל אביב כפי שהייתה בתקופת הקמת האנדרטה, סוף שנות ה-40, עם בניינים מודרניים רבי קומות.

כיכר המייסדים ובריכת הנוי – שדרות רוטשילד פינת נחלת בנימין בשנות ה-1960 מקור: תל אביב.פדיה

הכיבר שבה נמצאת האנדרטה, ובה היה בית הוועד, לימים, העירייה, נקראה "כיבר המייסדים", אבל במשך שנים לא היה במקום שילוט המעיד על כך. המעוות תוקן ב-2 במאי 2005 בטקס גילוי לוט מעל שלט כיבר המייסדים בהזמנתו ובהשתתפותו של ראש העירייה, רון חולדאי.

כפי שנראה בתמונה המצורפת, עיריית תל אביב שלחה הזמנות לטקס בו נראתה האנדרטה ובריכת הנוי שלפניה, ובאילו צופים בה משפחות מייסדי העיר בטקס הגרלת המגרשים. כך נראה המקום אז, וכך הוא נראה כיום.

נציגי משפחות מייסדי תל אביב ביום הולדתה ה-20 של העיר, 1929
מקור: ארכיון עיריית תל אביב

הזמנת עיריית תל אביב לטקס גילוי הלוט מעל כיבר המייסדים מקור: עיריית תל אביב

מקור: ויקימדיה

אנדרטת המייסדים והבריכה שלפניה, 2007

כיכר המייסדים של הרצליה

רחוב וייצמן בהרצליה תוחם כיום ממערב את הגבעה ממנה צמחה העיר – גבעת המייסדים. היו אלה שבעה מתיישבים שיצאו מתל אביב בנובמבר 1924 והגיעו אל הגבעה עליה הקימו תחילה צריף. הצריף היה המבנה הראשון של העיר הרצליה ועל מקומו הקימו לימים את כיכר המייסדים. על הגבעה נבנו צריפים נוספים ובשנת 1926 נבנה בראש הגבעה מגדל מים שבנייתו מומנה על ידי החברה "קהילת ציון אמריקאית". בפועל, המגדל נבנה על ידי חברת סולל בונה.

מגדל המים
בראש גבעת המייסדים
בהרצליה,
1926
מקור: המוזיאון לתולדות הרצליה

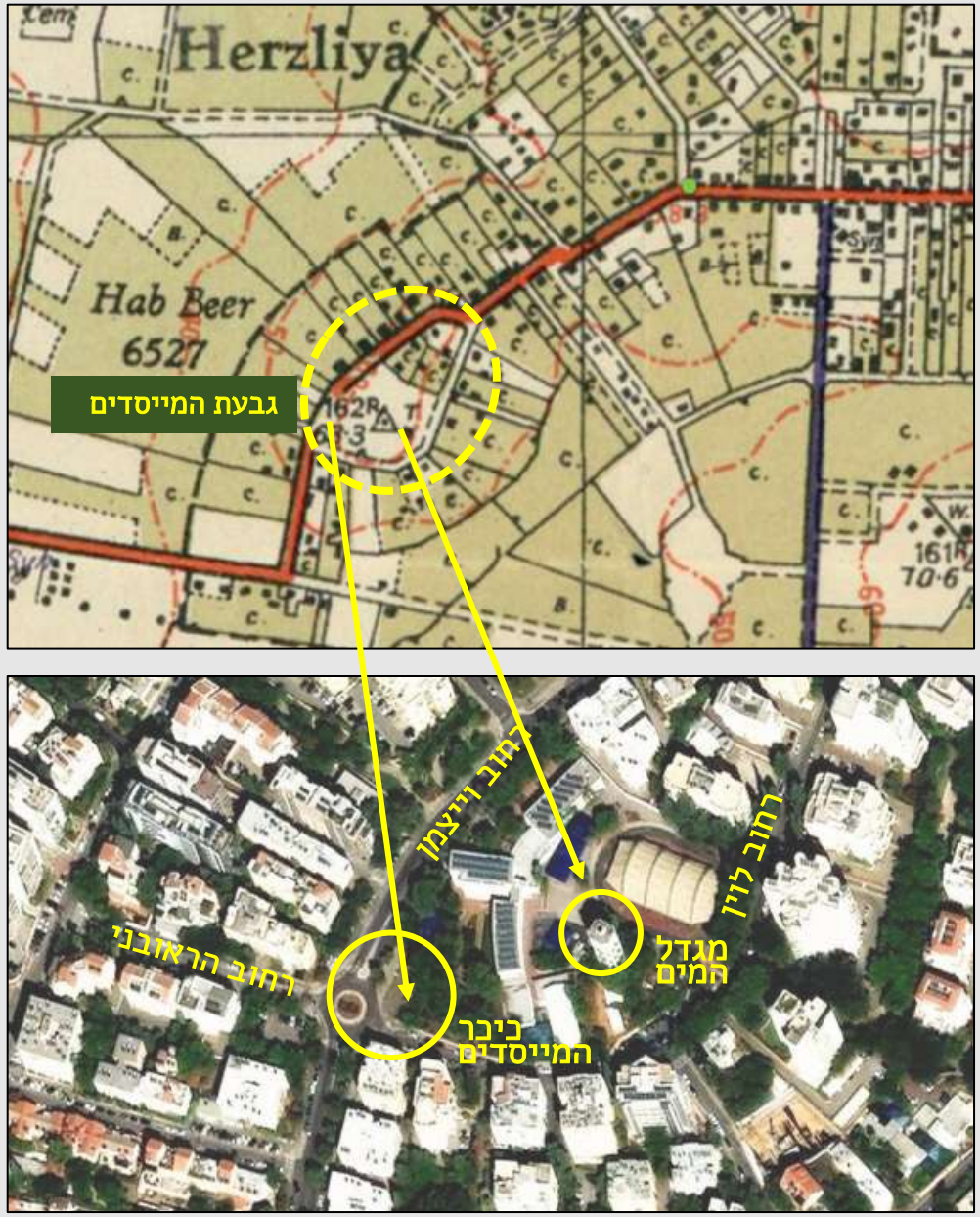

גבעת המייסדים וכיכר המייסדים של הרצליה,
למעלה: בשנות ה-1930, למטה: 2025

עם התפתחות המושבה נבנה על גבעת המייסדים במקומם של מבני ההתיישבות הראשונים, בית ספר ויצמן. ארבעים שנה לאחר ייסוד המושבה שהפכה לעיר, הוקמה כיכר המייסדים להנצחת שבעת המתיישבים הראשונים. הכיכר מצויה בצמוד לבית הספר ויצמן וכוללת גַלעד ושטחים ירוקים. על הגלעד חרוטים שמות שבעת המתיישבים וכן שמו של **צבי לַנצט**, שהיה אבי המשפחה הראשונה שהתיישבה במקום.

הרצליה כמושבה חקלאית בשנותיה הראשונות (ניתן להבחין במגדל המים שנמצא כיום בבי"ס ויצמן)

צילום: ארכיון בית ראשונים

מקור: המודיאון לתולדות הרצליה

טקס הנחת אבן הפינה לבית הספר שברחוב ויצמן

כיכר מייסדי הרצליה, רח' וייצמן

צילום: דר' אבישי טייבר

צילום: ברוך ניב, 2024

כיכר המייסדים של כפר הדר (הוד השרון)

כפר הדר הייתה אחת מארבע המושבות שמהן נוסדה העיר הוד השרון וביום היא שכונה בה. בשנת 1927 רכשו חלוצים, בעזרתו של **יהושוע חנקין**, אדמות שהיו שייכות לבני השבט הבדואי אבו קישק. המתיישבים היו עירוניים בעברם, ורצונם היה להקים כפר יהודי חקלאי המתבסס על גידול פרי הדר. מתיישבים אחרים בנו לולים ומשק חי. מתחילת דרכם בקשו והתאמצו לקיים עבודה עברית בכל מעשיהם. בתחילת שנות ה-1940 התיישבו בכפר עולים מתימן במה שנקרא "שיכון התימנים".

מיקומה העתידי של כיכר המייסדים בכפר הדר בראשית שנות ה-1930

מיקומה של הכיכר כיום, 2025

כיום (2026) מהווה שיכון התימנים חלק משכונת גני צבי בעיר. הדר נשארה כפר עצמאי עד לאיחודה עם רמתיים בשנת 1951, שיצר את "הדר רמתיים". בסופו של דבר אוחדו כפר הדר, רמתיים, מגדיאל ורמת הדר ליצירת העיר הוד השרון (1990).

מבין כל היישובים המרכיבים את העיר, רק בכפר הדר הקימו כיכר להנצחת זכרם של המייסדים.

הפסל המרכזי שהוצב בכיכר המייסדים בחזיתו של גן המייסדים בכפר הדר, 2025

בשנת 2003 הוקם בפינת הרחובות "דרך רמת הדר" ורחוב "אורנים", גן לכבודם של מייסדי הכפר. בחזיתו של הגן הוקמה כיכר פתוחה לרווחה ובה פסל המציין את ההיאחזות בקרקע ומצדדיו שמונה סלעי הנצחה. על כל אחד מהסלעים חרוטה רשימה המציינת נושא הקשור בהקמת כפר הדר: שמות המייסדים 1927, שמות הראשונים 1928–1930, שמות המתיישבים 1931, שמות המתיישבים 1934–1935, המתיישבים 1936–1937, בזכות מי הוקם הכפר, ורשימת גרעיני ההכשרות שפעלו כאן.

למעלה:
כיכר המייסדים בחזיתו של גן המייסדים בכפר הדר, 2025

משמאל:
שניים מסלעי ההנצחה שהוצבו בכיכר המייסדים בכפר הדר, 2025
צילום: ישראל פרקר

צילום: דר' אבישי עייבר

שמות המייסדים, 1927

מקור: ספר "ימי הדר"

קבוצת המייסדים של כפר הדר, 1928

כיכר המייסדים של נתניה

בראשית שנות ה-1920 הקימו בני המושבות הוותיקות בארץ ארגון בשם "בני בנימין". השם ניתן לכבוד שני "הבנימין" שתרמו להתיישבות היהודים בארץ ישראל: בנימין רוטשילד "הנדיב הידוע" ובנימין זאב הרצל. מטרתו הראשונית של הארגון הייתה לעזור לחקלאי המושבות בעניינים הקשורים לחקלאות כמו קניית זרעים, דשנים והדרכה חקלאית. במהרה התברר כי הבעיה העיקרית היא חוסר בקרקע זמינה להתיישבות. על כן פנה ארגון "בני בנימין" לרכישת קרקעות למען הקמת מושבות חקלאיות חדשות.

בכנס "בני בנימין" שנערך בשנת 1926 בזיכרון יעקב הוחלט להקים ישוב חדש ושנתיים לאחר מכן החלו ברכישת קרקעות באזור אום ח'אלד. חמישה מתיישבים ראשונים עלו על הקרקע בפברואר 1929 וכך החלה להתפתח המושבה נתניה, על שם הנדבן האמריקאי נתן שטראוס. בחודש יוני נערכה הגרלת מגרשים ובסוכות של אותה שנה הונחה אבן הפינה לעשרת הבתים הראשונים של נתניה.

סמל אגודת "בני בנימין"

מקור: אתר עיריית נתניה

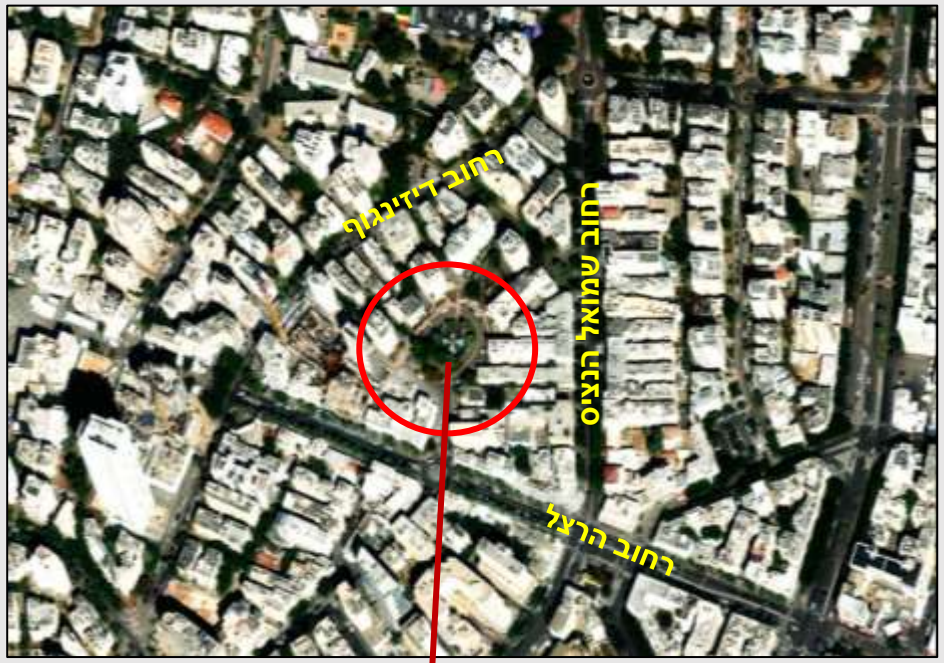

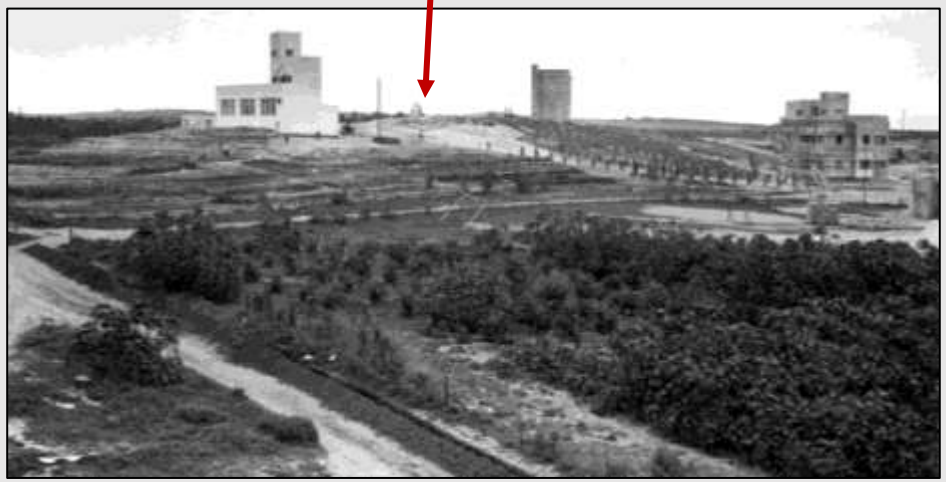

למעלה: כיכר המייסדים בנתניה, 2025

למטה: אתר כיכר המייסדים בתחילת שנות ה-1930

מקור: המוזיאון לתולדות נתניה

מקור: ארכיון עיריית נתניה

בית לנדה, נתניה שנות ה-1930

עם התפתחות העיר נוצרה במרכז העיר, במערבה כיום, 2026, רשת רחובות ובהם כיכר עגולה שבונתה "כיכר המייסדים" כיוון שהיא הוקדשה לזכרם של חברי קבוצת המתיישבים הראשונה שהקימה את העיר בשנת 1929. האתר מהווה נקודת ציון היסטורית וכולל בתוכו את "בית לנדה", בית בסגנון הבינלאומי – באוהאוס, שנבנה בכיכר על ידי משפחת לנדה בסוף שנות ה-1930. בשל סגנונו של הבית ותולדות משפחת לנדה, הוחלט בעירייה לשמר אותו כדי שיהווה עוגן תרבותי בכיכר המייסדים.

כיכר המייסדים כיום היא כיכר עירונית המהווה מרחב ציבורי פתוח עם דשאים ומתקני שעשועים לילדים בסמיכות למרכז העיר ולכיכר העצמאות הסואנים.

צילום: רן אליהו

ראשת העיר, מרים פיירברג-איכר (משמאל) אוחזת בתמונת המתיישבים הראשונים של נתניה באירוע לתחילת עבודות השימור של בית לנדה בכיכר המייסדים, 2022

למעלה ומשמאל: כיכר המייסדים, 2025

כיכר המייסדים של אבן יהודה

בשנת 1932 הוקמה על ידי "אגודת בנימין" המושבה אבן יהודה. היא הוקמה על שטח של 5,000 דונם אשר 4,000 מתוכם נרכשו מהנדבן **שמואל בלום** ועוד 1,000 דונם ממשפחת **חנון** מטול כרם (שטחים שהיו חלק של **ע'אבאת כפר סור**). ראשון עלה על הקרקע הצריף השחור המפורסם – שנקנה משאריות תערוכת "יריד המזרח בת"א".
המתיישבים עבדו בשכירים בפרדסי חברת "הנוטע" ובשעות הפנאי בנו את בתיהם ומשקיהם ונטעו פרדסים. אולם בעיה עיקרית הייתה המים ומאמצים רבים הושקעו בקידוח בארות ובניית מאגרים להשקיה. אחד המאגרים שימש לימים כעוגן לעיצוב כיכר שתנציח את מייסדי המושבה ופעילותם החקלאית.

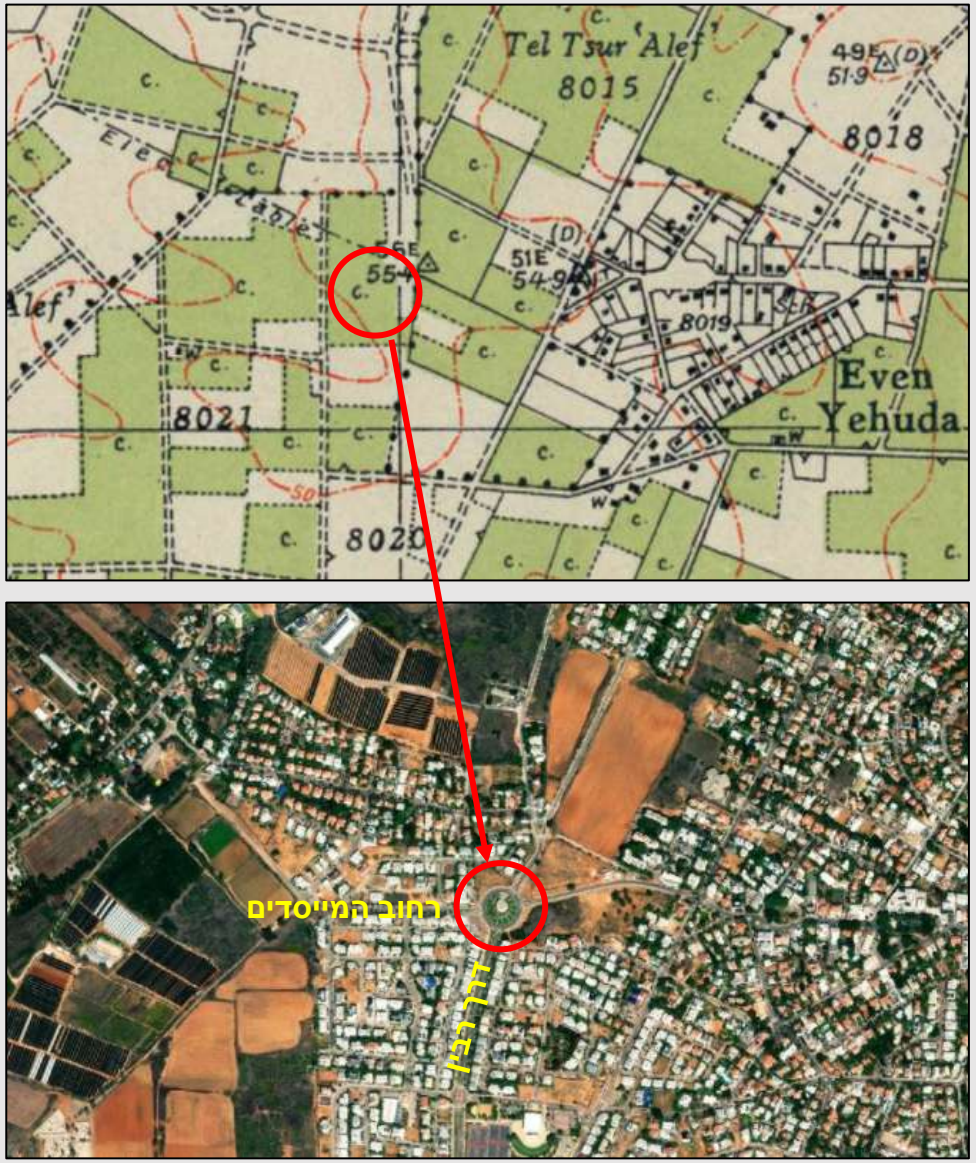

למעלה: מיקומה העתידי של כיכר המייסדים באבן יהודה, בראשית שנות ה-1930,
למטה: כיכר המייסדים בצילום אוויר, 2025

מרכז אבן יהודה וכיכר המייסדים, 2023
צילום: דוידי ורדי

כיכר המייסדים היא כיכר גדולה ובמרכזה מאגר מים גדול. את המאגר מקיפה חומה עגולה ועליה שמות המייסדים של אבן יהודה. החומה מוקפת בדשאים ועליהם פסלים של דמויות שונות העוסקות בחקלאות. הכיכר עוצבה על ידי האומנית **שרית אייזנמן**, תושבת המקום.

כיכר המייסדים של אבן יהודה, 2023
צילום: דר' אבישי טייכר

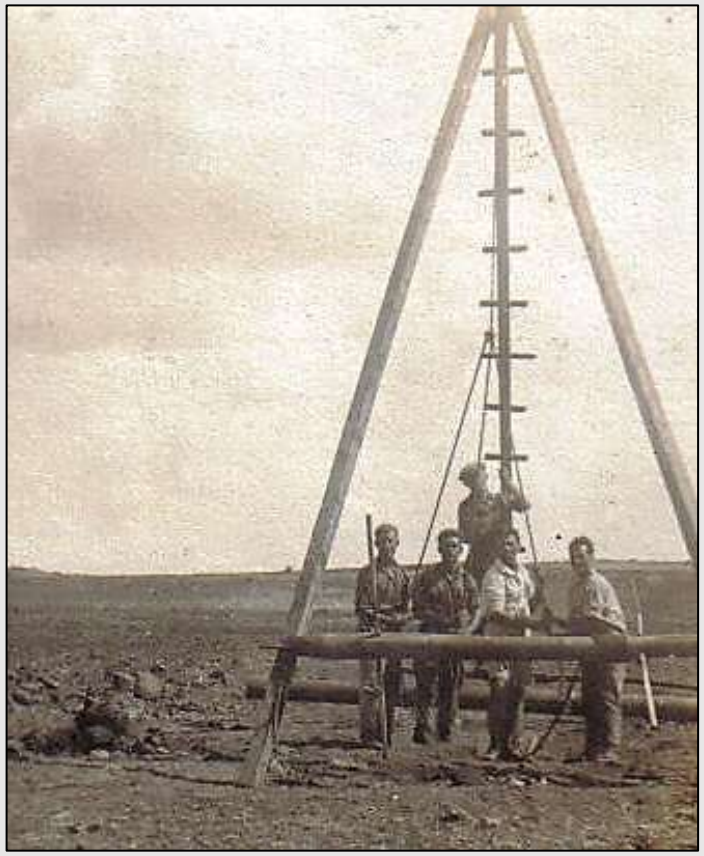

קידוח באר בימיה הראשונים של המושבה
מקור: בית הראשונים, אבן יהודה

קיר המייסדים בכיכר, 2023
צילום: דר' אבישי טייכר

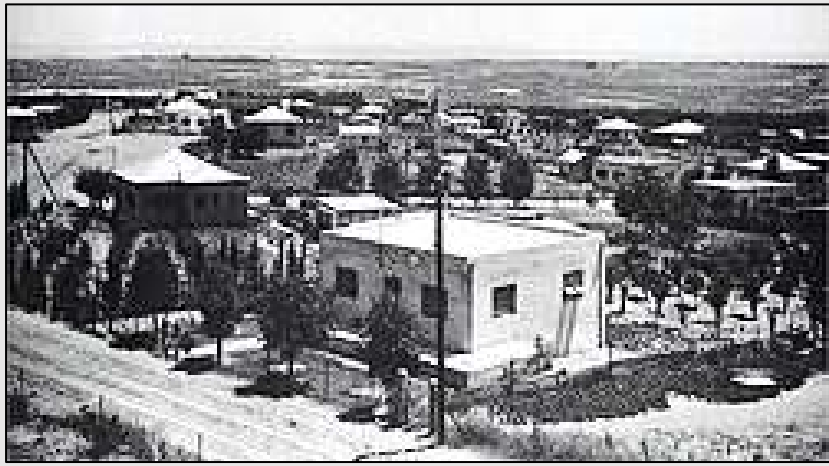

אבן יהודה, 1938
צילום: רודי ויסנשטיין

כיכר המייסדים של קריית אונו

ביוזמת המרכז החקלאי, התארגנו בשנת 1939, 39 משפחות שביקשו להקים לעצמן שכונה חקלאית סמוך לכפר אז"ר. לשם כך, נרכשו אדמות מן הערבים שישבו בכפר עאנה ובאל-ח'ירייה.
היישוב החדש נקרא כפר אונו. ב-1954 היישוב פרש מהמועצה האזורית והפך למועצה מקומית בשם קריית אונו. ב-1992 קריית אונו הפכה לעיר. סביבה התפתחו שכונות רבות, ובמרכזו של רחוב המייסדים, בפינה הדרום-מזרחית של שכונת רייספלד, נבנתה כיכר שזכתה לכינוי "כיכר המייסדים". במרכזה של הכיכר הוצב בשנת 2002 פסלו של **בוקי שוורץ** המכונה – "בין ארץ לשמיים".
בצילום האוויר המצורף מצוינת מצפון לכיכר גם רחבה הנקראת "רחבת המייסדים".

למעלה: כיכר ורחבת המייסדים בשכונת רייספלד בקריית אונו, 2025
למטה: כיכר המייסדים של קריית אונו, 2025

במלאת לקריית אונו 70 שנה (בשנת 2010) הוקמה ברחוב המייסדים גם רחבה ובמרכזה גינה קטנה ולוח המנציח את שמות מייסדי העיר.
הרחבה נבנתה בשטח הפרדס הגדול ביותר מסביב לכפר (כ-800 דונם) בבעלותו של אדון **רייספלד**, שהשתרע בצידו הדרום-מערבי של כפר אונו. בפרדס היו באר מים ומחסן בו התגוררו מנהל העבודה ופועליו הבדואים. ב"מודעה" המצורפת מתאר ומצייר **קלמן פישר**, מוותיקי הכפר, את הפרדס ואורחות העבודה בו. בכך נוצר הקשר בין פעילות האתר בעבר לבין תפקודו ההנצחתי בהווה.

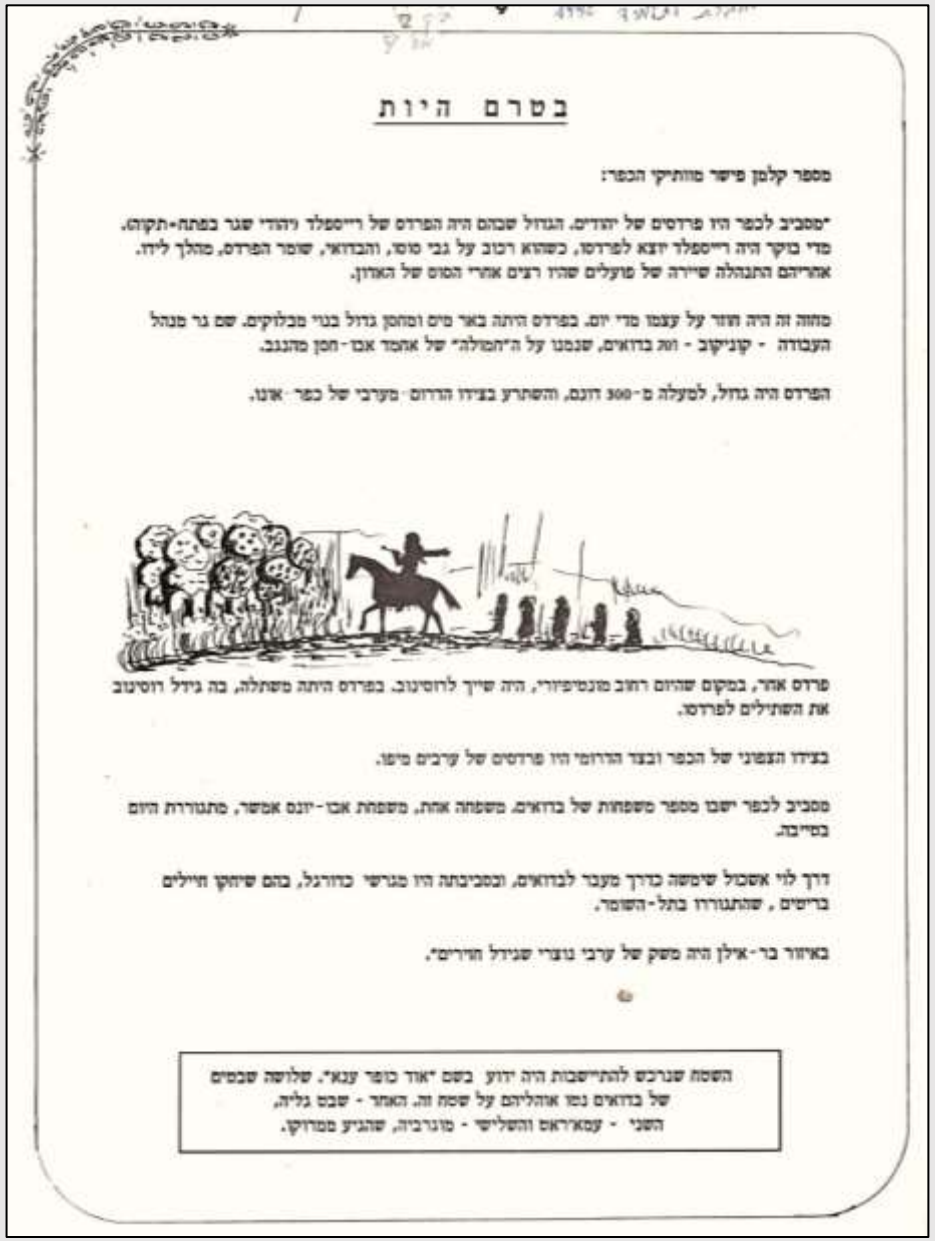

בטרם היות

מספר קלמן פישר מוותיקי הכפר:

"מסביב לכפר היו פרדסים של יהודים. הגדול שבהם היה הפרדס של רייספלד (יהודי שגר בפתח-תקוה). מדי בוקר היה רייספלד יוצא לפרדסו, כשהוא רכוב על גבי סוסו, והבדואי, שומר הפרדס, מהלך לידו. אחריהם התנהלה שיירה של פועלים שהיו רצים אחרי הסוס של האדון.

מחוה זה היה חוזר על עצמו מדי יום. בפרדס היתה באר מים ומחסן גדול בנוי מבלוקים. שם גר מנהל העבודה - קוניקוב - וזה בדואים, שנמנו על ה"חמולה" של אחמד אבו-חסן מהנגב.

הפרדס היה גדול, למעלה מ-300 דונם, והשתרע בצידו הדרום-מערבי של כפר אונו.

פרדס אחר, במקום שהיום רחוב מונטיפיורי, היה שייך לרוסינוב. בפרדס היתה משתלה, בה גידל רוסינוב את השתילים לפרדסו.

בצידו הצפוני של הכפר ובצד הדרומי היו פרדסים של ערבים מיפו.

מסביב לכפר ישבו מספר משפחות של בדואים. משפחה אחת, משפחת אבו-יונס אמשר, מתגוררת היום במייבה.

דרך לוי אשכול שימשה כדרך מעבר לבדואים, ובסביבתה היו מגרשי כדורגל, בהם שיחקו חיילים ברישים, שהתגוררו בתל-השומר.

באיזור בר-אילן היה משק של ערבי נוצרי שגידל חזירים".

השטח שנרכש להתיישבות היה ידוע בשם "אוד כופר ענא". שלושה שבטים של בדואים נטו אוהליהם על שטח זה. האחר - שבט גליה, השני - עמאראט והשלישי - מוגרביה, שהגיע ממרוקו.

מקור: ארכיון קריית אונו

תיאורו של קלמן פישר על הפרדסים שהקיפו את כפר אונו

הבאר בפרדס רייספלד בשנות ה-1940
הצלם לא ידוע
מקור: ארכיון קריית אונו

רחבת המייסדים בקריית אונו,
2020
צילום: אלי זבולוני

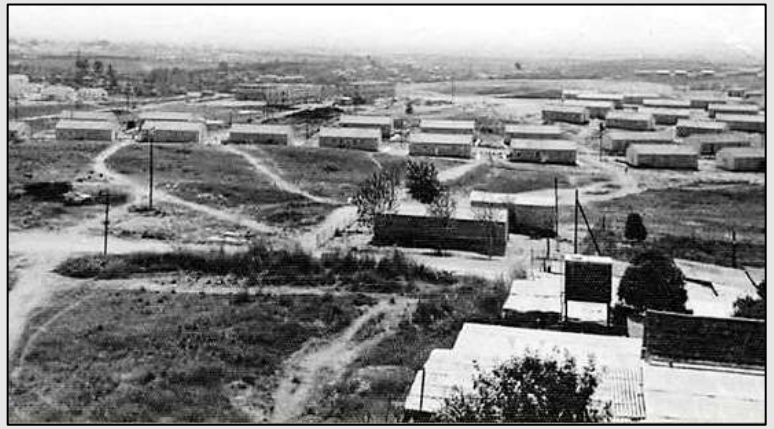

כפר אונו, 1938
מקור: ארכיון קריית אונו

שלט ההנצחה ברחבת המייסדים,
2015
צילום: דר' אבישי טייבר

בניית כפר אונו
וקו החשמל המוליך
לפרדס רייספלד,
ראשית שנות ה-1930
מקור: ארכיון קריית אונו

עיריית יבנה

כיכר המייסדים של יבנה

יבנה היא עיר המאכלסת עולים שהגיעו מארצות המזרח והמערב. הראשונים הגיעו באוקטובר 1948 מרומניה ואחריהם התיישבו עולים מצפון אפריקה, מתימן ומארצות אירופה. ב-1949 הפך המקום שנבנה בהדרגה ממערב ליבנה העתיקה ל"כפר יבנה". השכונה הראשונה נקראה "שיכון חיסכון". ב-1951 הוקמה גם מעברה ושנתיים לאחר מכן היישוב הפך למועצה מקומית. לאחר מכן שונה שמה של המועצה ל"יבנה" ובשנת 1986 היא קיבלה מעמד של עיר. מייסדיה של העיר כללו כאמור עולים מגלויות רבות ולהנצחה זכו רק חלק מראשי העיר שעל שמם בנו כיכרות.

מצב זה השתנה רק בשנת 2023 כאשר מועצת העיר החליטה על מתן שמות חדשים לרחובות ולכיכרות בעיר. בהתאם, כיכר התנועה המרכזית בשכונת נאות-בגין תקרא "כיכר המייסדים" ובה יונצחו שמותיהם של מייסדי העיר שתרמו להקמתה ולקידומה של העיר.

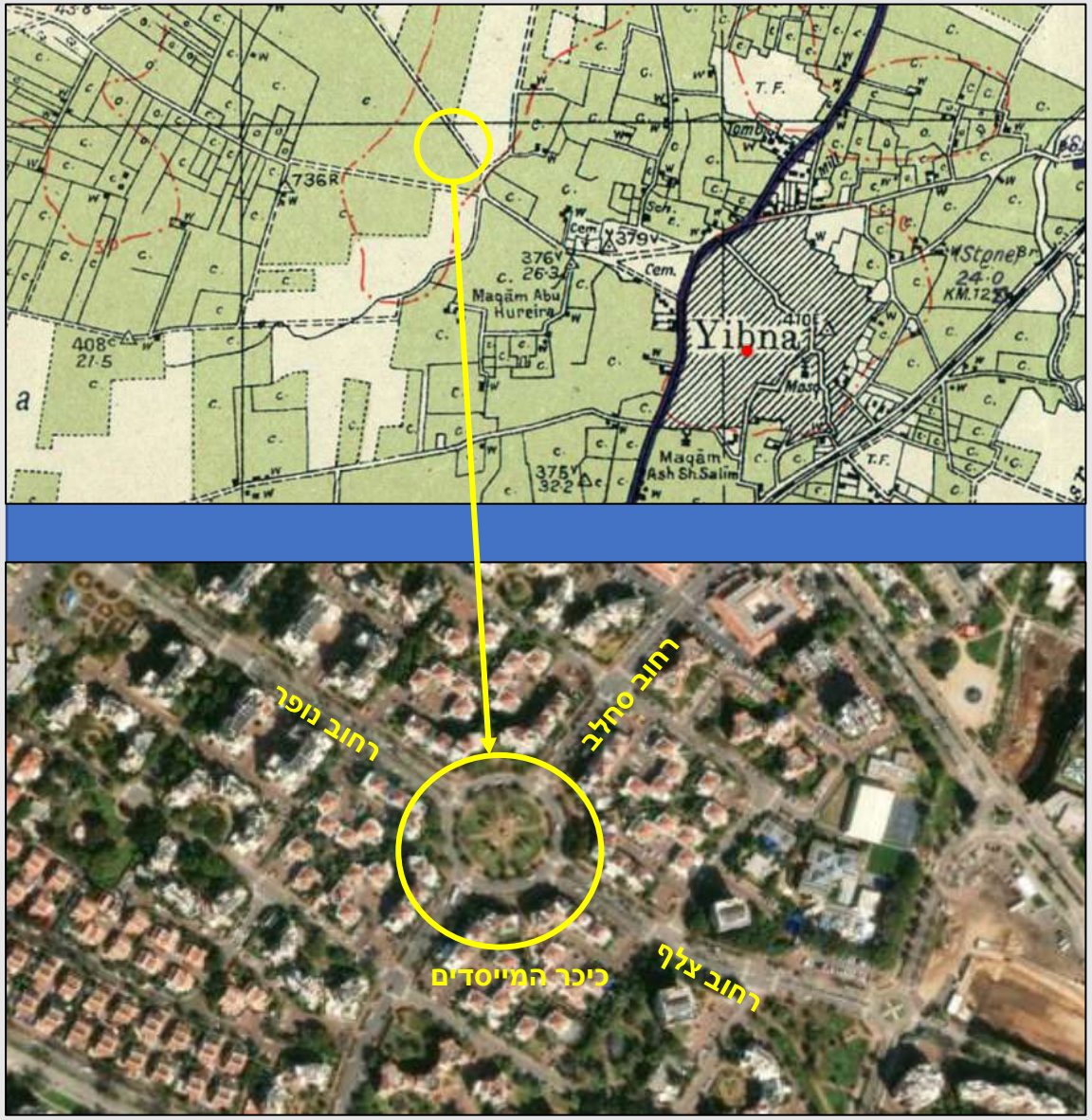

למעלה: מיקומה העתידי של כיכר המייסדים בטרם היות העיר (בשנות ה-1930),
למטה: כיכר המייסדים ביבנה, 2025

יצחק רחימי, יקיר יבנה,
פעיל ציבור מוותיקי העיר

הכיכר נועדה איפוא להנציח את שמותיהם של מייסדי העיר, חלוצים ותושבים ותיקים אשר תרמו להקמתה, פיתוחה וקידומה של יבנה החדשה במהלך השנים. הוועדה החליטה גם כי שמותיהם של חבר המועצה לשעבר ופעיל הציבור, **יצחק רחימי** (1936-2019) ושל יו"ר נעמת יבנה וסגנית ראש המועצה, **דליה פרץ** (1933-1993) שהייתה מראשוני יבנה והקדישה את חייה לפעילות ציבורית ענפה יונצחו בכיכר.

בכך יונצחו גם תושבים ותיקים שתרמו לפיתוח העיר ולא רק ראשיה. הכיכר מצויה בצומת ראשי של הרחובות נופר, סחלב, צלף, וחלמונית, במרכז שכונת נאות בגין.

כיכר המייסדים ביבנה,
2025

כיכר המייסדים של קדימה–צורן

במרכז המועצה המקומית קדימה, בצומת רחוב הרצל ושדרות יצחק בן צבי, סמוך לבית המועצה המקומית – נמצאת כיכר קטנה. כיכר זו הוקדשה לזכר מייסדי היישוב.

קדימה נוסדה בקיץ 1933 כמושבה חקלאית ביוזמתו של **יהושע חנקין**. ראשוני המתיישבים הגיעו ממושבות הברון, ממושבי השרון הצפוני וממושבות ותיקות אחרות.

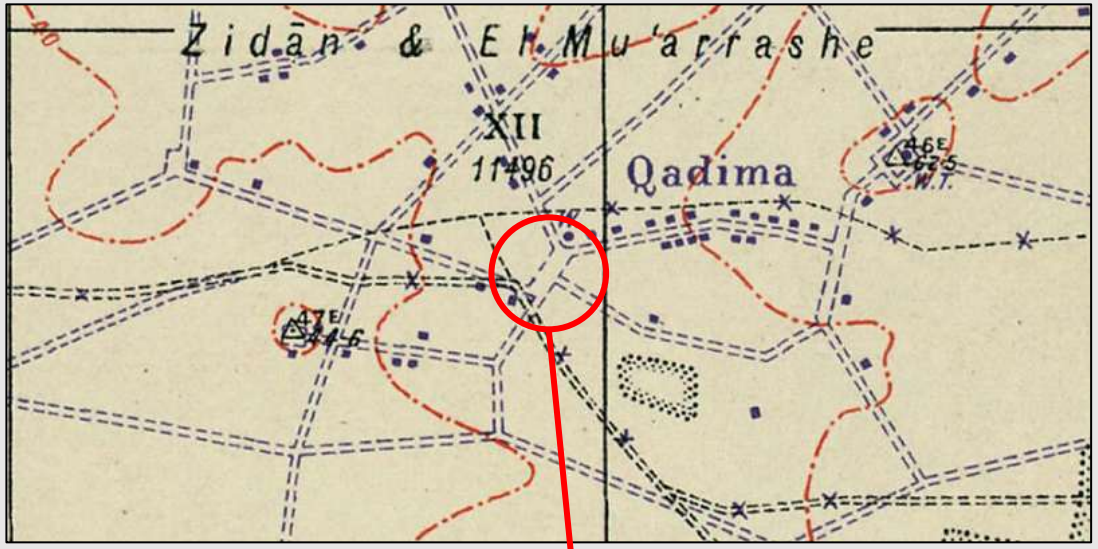

קדימה ומיקומה העתידי
של כיכר המייסדים
באמצע שנות ה-1930

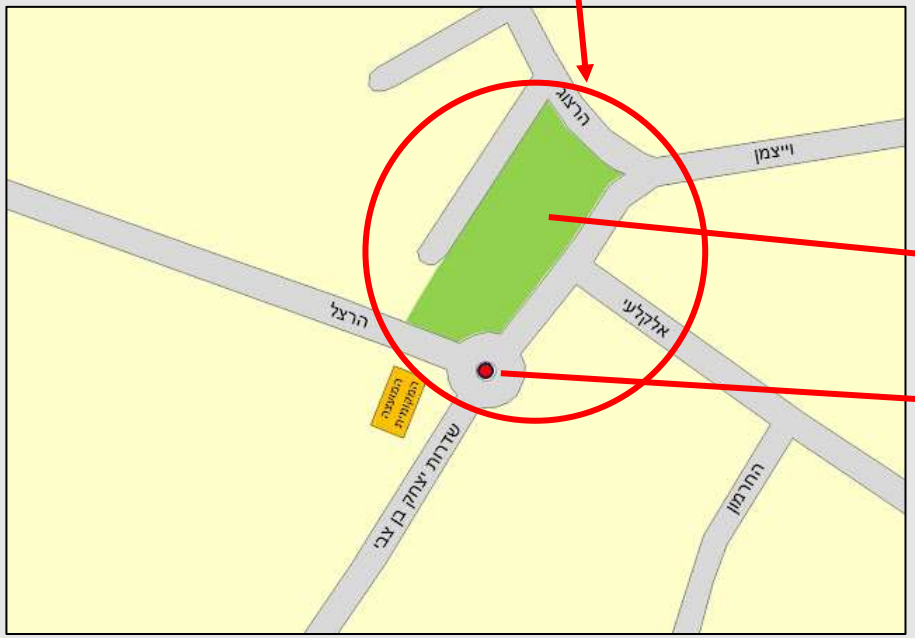

מפת כיכר המייסדים בקדימה, 2025

כיכר המייסדים והגן שמצפונה, 2025

כמו רבות משכנותיה, קדימה נוסדה כיישוב פרדסים, על אדמות שנקנו על ידי בעלי קרקעות פרטיים ועל ידי המוסדות הלאומיים, ויושבה על ידי ותיקי מושבות העלייה הראשונה ועולים חדשים מאירופה.

בשנת 1950 הוברזה קדימה כמועצה מקומית. ב-2003 אוחדה קדימה עם היישוב צורן, שהוקם ב-1994, והוקמה המועצה המקומית קדימה-צורן.

כיבר המייסדים אמורה לא רק להנציח אלא גם לשמש כתזכורת לימיו הראשונים של היישוב. לשם כך הועמדה בכיבר עגלה טעונה בכדי חלב, רתומה לסוס מתבת. היצירה נתרמה לזכרם של **משה ומרסל פרץ**.

כיבר המייסדים, קדימה, 2010
צילום: דר' אבישי טייבר

תזכורת לימיה הראשונים של קדימה, 2010
מקור: הבלוג "טיול בעיר"

שיר החלוצים

מילים: יוסף הפטמן
לחן: לא ידוע

אָנוּ נִהְיֶה הָרִאשׁוֹנִים,
כֹּה אָמַרְנוּ אָח אֶל אָח.
אָנוּ נִהְיֶה בֵּין הַבּוֹנִים
נֵט הַמֵּיתָר, נֵט אֲנָךְ.

אָנוּ הוֹלְכִים, אָנוּ בָּאִים
יֵשׁ עֲבוֹדָה עַד בְּלִי דַּי.
נִטַּע עֵצִים בֵּין־סְלָעִים
גַּם בָּהָר וְגַם בַּגַּיְא.

אָנוּ נָסֹל אֶת הַכְּבִישִׁים
נַחְצֹב צוּר לְאַבְנֵי גִּיר.
"הֵידָד", יַעֲנוּ הַפַּטִּישִׁים
בְּשִׁירֵנוּ אֶת הַשִּׁיר.

עוֹד לֹא יָצְאוּ הָעֲדָרִים
כָּל הָעוֹלָם יָשֵׁן עוֹד
שַׁחַר מַלְבִּין עַל הֶהָרִים –
קוּם, הֶחָלוּץ, קוּם עֲבֹד

חלוץ, 1937
צילום: רודי ויסנשטין

מקורות:

- אהרון לנדה, **סיפור לנבדי**, ארכיון עיריית נתניה, תשל"א
- דב אריאל (ליבוביץ') ושולמית לסקוב, **המושבה גדרה, השתלשלותה וקורותיה: מראשית התייסדותה עד היום הזה: מתוך לוח ארץ ישראל לשנת תרס"א**, יד יצחק בן צבי, ירושלים, תשל"ט
- כתבה, "מגן המייסדים לכיכר המייסדים", פברואר 2019, הארכיון לתולדות פתח תקוה ע"ש עודד ירקוני
- נעה שרמן גולדפינגר, "מה הקשר בין כיכר גדעון, רחוב אם כל חי וסבתא שלי", אתר חוכמת הארץ, 2016
- שבי גיא-רון, "אבן יהודה – הצריף השחור בחולות הצהובים", בתוך: זאב ענר (עורך), **סיפורי מושבות: סיפורן של חמישים ושתיים המושבות בא"י**, תל אביב, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1996

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי זכויות יוצרים לצורך שימוש בחומרים המופיעים באתר. השימוש נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007, ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע באתר זה, הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת: info@hamoreshet.org.il בבקשה לחדול מעשיית השימוש ביצירה, וציינו שם מלא ומספר טלפון, וצרפו צילום מסך וקישור לדף הרלוונטי באתר.

הפקה: מתנדבי קבוצת אבני מורשת – תקשורת לנכסי מורשת מוחשית [06/2026]

תחקיר וכתיבה: פרופ' אליהו שטרן

עיצוב: זאב הררי

אבני מורשת